

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕВІАЦІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF DEVIANCE FORMATION IN THE SOCIAL ENVIRONMENT

Стаття спрямована на виокремлення загальних причин виокремлення на індивідуальному та соціальному (груповому) рівні постановлення проблематики девіації. Розглядається врахування економічного фактору як одного із провідних в межах впливу на соціальне середовище (групу загалом). Розглядається явище репрезентації соціальної усталеної норми на особистість індивіда в межах побудови соціально-адаптаційного механізму в межах існування в соціумі. Проводиться акцентування уваги на тому, що явище девіації як загального процесу є за своєю суттю широким та загальним питанням. Наголошується на тому, що в межах сучасного суспільства одним із найголовніших чинників виокремлення стабільності та нестабільності в межах репрезентації подальшого впливу на індивіда є економічний чинник, оскільки дозволяє виокремлювати стабільність соціальної групи (суспільства загалом). Акцентується увага на виокремленні проблематики дезадаптації в межах суспільства та виокремлення схожої проблематики в межах загального чинника, а саме виокремлення таких факторів, як асоціалізація та відставання у соціалізації. Окреслюється важливість та вагомість існування стабільної форми суспільства в межах усталеного стабільного устрою. Проводиться також виокремлення того фактору, що явище існування виключно стабільного соціального середовища має менший фактор врахування проявів покращення усталеного варіанту соціальної норми, що може поступово призводити до варіації ширшого використання потенційного ресурсу з метою забезпечення можливості утримання соціального та пов'язаний економічний чинник як один із провідних в межах існування суспільства. Наголошується на тому, що соціальне виокремлення має враховувати в межах суспільної структури динамічного розуміння проблематики виокремлення проблеми девіації, оскільки саме явище суспільства є динамічно структурним елементом, де він власне виокремлюється як один із елементів розвитку в цілому як власне в межах загального середовища, так й репрезентації впливу на однією суспільства в межах певної існуючої групи.

Ключові слова: девіація, соціальне середовище, відхильна поведінка, соціум, соціально-психологічна адаптованість.

The article is aimed at identifying the general reasons for the allocation of deviance issues at the individual and social (group) levels. The article considers the economic factor as one of the leading ones in terms of influence on the social environment (group as a whole). The phenomenon of representation of the socially established norm on the personality of an individual within the framework of building a social adaptation mechanism within the framework of existence in society is considered. The author emphasises that the phenomenon of deviation as a general process is inherently broad and general. It is emphasized that within modern society, one of the most important factors in distinguishing stability and instability within the representation of further impact on an individual is the economic factor, since it allows to distinguish the stability of a social group (society as a whole). Attention is focused on highlighting the problem of maladjustment within society and highlighting similar issues within the general factor, namely, the identification of such factors as asocialisation and lagging behind in socialisation. The importance and significance of the existence of a stable form of society within an established stable order is outlined. The author also highlights the fact that the phenomenon of the existence of an exclusively stable social environment has a smaller factor of consideration of the manifestations of improvement of the established version of the social norm, which can gradually lead to variations in the wider use of potential resources in order to ensure the possibility of maintaining the social and related economic factor as one of the leading ones within the existence of society. It is emphasised that social separation should take into account the dynamic understanding of the problem of deviation within the social structure, since the phenomenon of society itself is a dynamically structural element, where it is actually distinguished as one of the elements of development in general, both within the general environment and as a representation of the impact on a unit of society within a certain existing group.

Key words: deviation, social environment, deviant behaviour, society, social and psychological adaptability.

УДК 159.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.44>

Ходотаєв А.А.

аспірант факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Кононенко А.О.

д.психол.н., професор,
професор кафедри загальної та соціальної психології
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Вступ. В межах нинішнього існування суспільства поступово активним виокремлюються проблеми направленості відхильної поведінки в межах складних соціальних та політичних умов як таких. Поступовим виокремленням повстають прояви соціальної дезадаптації, девіантної поведінки та наслідків її проявів. Таке становище виводить на сучасний лад актуалізацію проблематики проявів та явлення відхильної поведінки власне як явище. В межах цього розуміння варто зазна-

чити, що проблема дослідження девіації та її наслідків в межах психологічної направленості та її окреслення завжди були важливими, але останнім часом можна виокремити актуалізацію та поступовий прояв набуття схожої проблематики як такої.

Явище структурного виокремлення сутності проблематики девіації на індивідуальному (особистісному) рівні та його прояв й власне варіація в межах суспільної побудови окреслюється в межах різносторонніх підходів та

розуміння, оскільки явище проблематики відхильної поведінки є проблемою комплексною, як такою. Взагалі окреслення проблематики девіації в його проявах варто відносити до виокремлення проблематики з боку соціологічного виокремлення, оскільки дослідження цього загалу виникає поступово як явище переважно соціологічної школи. Отже, початок ґрунтовного виокремлення в межах пошуку коренів відхильної поведінки варто шукати у соціологів, особливо у їхніх дослідженнях кінця XIX та впродовж XX століття (Е. Дюркгейм, М. Вебер, Ж. Кетле та інші). Вагомим їхнім вкладом в межах дослідження відхильної поведінки є в межах окреслення співставлення зв'язку між побудовою та репрезентацією явища девіації та соціальним існуванням індивіда та соціуму в загалом й його репрезентації впливу на одиницю соціального середовища в межах певного суспільства. Одним із головних факторів також у межах дослідження соціологічних напрямків є власне виокремлення супутнього фактору впливу. Зокрема, виокремлюються: 1) явище військового періоду; 2) явище соціального потрясіння (кризи); 3) явище економічного кризового стану.

В сучасному стані та положенні одним із найвагоміших є власне фактор економічний, як виокремлення проблематики в межах соціального стану окреслення структурного розуміння девіації. Оскільки економічний чинник є однією зі складових, що забезпечує соціальне середовище стабільним та сталим розвитком, що дозволяє його власне утримувати як чинник.

Також в цей час вагомим окреслюється вагомість явища особистісного в межах проблематики девіантної поведінки як такої. Головним фактором тут можна окреслити виокремлення ще явище психологічного чинника на індивідуальному рівні в межах врахування окремих вікових груп. Оскільки окреслення явища прояву й становлення девіації з врахуванням індивідуальних та особистісних потреб надає змогу виявити явище становлення особистісної девіації в межах суспільства та окреслити також вияв схематики ресоціалізації та взагалі реабілітації цієї людини в межах суспільства. Вагомими тут можна виокремити дослідження проблематики саме девіантної поведінки молоді та її профілактику й корекцію серед таких вчених, як: Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютина, Л. Орбан-Лембрик, С.О. Гаравець та інші.

В межах окреслення девіації через чинник впливу й врахування вікових категорій можна виокремити Н.Ю. Максимову та Л. Орбан-Лембрик. Характерним також повстає врахування й фактору прояву економічного чинника як одного із превалюючих в межах існування середовища з врахуванням фактору його стабільності та нестабільності. Що в своєму аспекті дозволяє виокремити прояв та зміну

виокремлення явища відхильної поведінки в межах суспільства як такого прояву.

Мета дослідження полягає в теоретичному виокремленні проблематики соціально-психологічних чинників становлення девіації в соціальному середовищі. Саме дослідження спрямоване на розуміння взаємодії та визначення загальних аспектів, які власне впливають на поведінку та також на соціалізацію особистості індивіда в різних життєвих ситуаціях та власне взагалі в соціальному середовищі.

Основний матеріал. В межах розуміння спектру проблематики девіації необхідно окреслювати її як явище проблематики ширшого спектру та того виокремлення, чие виокремлення відбувається з багатьох факторів. Й власне одним із головних чинників можна виокремити побудову та власне існування соціального виокремлення в межах соціального середовища як одного з превалюючих. Тут головним аспектом повстає явище проблематики соціальної групи та виокремлення її факторів, а саме: а) стабільності групи; б) нестабільності групи.

Виокремлення явища стабільності та нестабільності соціальної групи є одним із соціальних чинників, які власне виокремлюють можливість закріплення та репрезентації структурного впливу та самого явища усталеної соціальної норми як такої. Соціальна усталена норма в даному контексті репрезентує усталену соціальну варіацію поведінки в межах певного суспільства та власне репрезентації впливу та механізму адаптації від групи на одиницю суспільного елемента.

В межах окреслення стабільності та нестабільності групи як такої головним чинником відіграє роль економічного фактору. Оскільки економічна спроможність та можливість суспільства загалом дозволяє утримувати нормативну соціальну репрезентативну поведінку власне як усталену в межах суспільства, тобто загалом утримувати соціальний механізм та його рівень загалом як можливість забезпечувати себе необхідним ресурсом [10].

Характерним в межах соціального середовища є власне окреслення його позитивного впливу в межах як групи, так й на індивіда. Головним чинником тут повстає залучення двох проявів, а саме: 1) залученості масовості групи (суспільства); 2) превалювання соціально усталеного варіанту нормативної поведінки.

В межах соціально стабільної групи позитивним виявленням є залучення до ширшого загалу групи, але в цей час виокремлюється проблематики прояву того, що залучення можливого ресурсу виявляє окреслення того, що мінімізує варіацію альтернативи в межах впливу на соціальну усталену норму та власне адаптаційного прояву як такого [10].

Власне в межах стабільності групи, а ширше суспільства повстає проблематика адаптації та виокремлення можливості зіткнення з кризовою ситуацією. Характерним повстає експлуатація ресурсу та послаблення адаптації в межах окреслення кризового чинника [10]. Оскільки прояв постійного існування суспільства поза кризовою системою створює варіацію усталеності нормативного прояву [10].

В соціальному плані окреслення ресурсу є досить вагомим чинником, оскільки дозволяє виокремлювати побудову стабільності в межах соціального фактору та надає змогу утримувати варіацію усталеної соціальної норми як такої.

Також варто в межах соціального виокремлення впливу на прояв та становлення девіації в середовищі виокремити врахування проявів елементів асоціального направлення. Асоціальне направлення в межах окреслення проблематики може бути сформовано багатьма як особистісними, так й груповими явищами. В межах окреслення кризового суспільства (нестабільності) повстає його ширша актуалізація й репрезентація асоціального прояву групи, оскільки це виокремлюється частково проблематикою неможливості забезпечення утримання належного сталого соціального та економічного чинника, що власне дозволяє утримувати соціальну усталену варіацію норми.

Також окрім соціального виокремлення стабільності та нестабільності, додатковими чинниками впливу на явище соціального окреслення побудови відхильної поведінки постає врахування виокремлення таких явищ:

- 1) патології соціальних потреб;
- 2) алкоголізму;
- 3) наркоманії;
- 4) міжособистісних конфліктів у межах групи;
- 5) неспіввідношення потреб та спроможностей у межах економічного та соціального чинника [9].

Власне й в межах окреслення проблематики направленості виокремлення девіації, окрім соціального характерним, повстає врахування індивідуального прояву в межах прояву відхильної поведінки особистості. Варто відзначити, що вияв становлення девіації в особистому прояві тісно пов'язаний з елементами соціального середовища, оскільки власне становлення та виокремлення прояву девіації як такої є явищем взаємопов'язаним, оскільки середовище (група) ретранслює усталену соціальну норму на одиницю соціального середовища.

Виокремлення психологічних причини поруч із виокремленням явища соціального середовища вартує врахування проблематики девіації як проблеми загального характеру. На особистісному рівні в першу чергу відіграє біологічний фактор, в межах окреслення та становлення відхильної поведінки. В межах

біологічних факторів насамперед варто виокремлювати такі:

- 1) фізіологічну сталість та розвиток організму в залежності від вікового періоду [2];
- 2) порушення нервової системи [2];
- 3) нервово-психічні захворювання [9];
- 4) надмірне психофізіологічне навантаження [9].

У межах особистісного фактору необхідно виокремлювати розуміння того, що переважання біологічного фактору є найвагомим чинником, який власне доповнюється виокремленням та існуванням в межах сталої (стабільної) або кризової (нестабільної) соціальної структури.

В межах виокремлення повстання проблематики девіантного стану в людини вагомим фактором є врахування вікової категорії в межах існування в соціальному середовищі. Наприклад, для виокремлення проблематики в межах повстання відхильної поведінки у підлітка, окрім соціального фактору, необхідно враховувати його фізіологічну зміну [2]. І на фоні фізіологічної зміни актуальним повстає виокремлення того, що відбувається зміна ієрархічної будови власне потреби та потягу індивіда [2]. Характерним повстає явище врахування вікової періодизації в межах соціальної сталості (стабільності) середовища в межах формування адаптаційного механізму до усталеної соціальної норми. Наприклад, виокремлюючи нестабільне (кризове) середовище, вагомим повстає врахування соціалізації в межах підліткового періоду як такого. Враховуючи співвідношення фізичного розвитку підлітка та ступінь їх власної соціальної зміни (зрілості), характерним може повставати проблематика прояву схильності до алкоголізації та прояву агресії [2].

Вартим окреслити, що вагомим повстає чинник асоціалізації та наслідку проблематики негативної соціалізації [9]. Перед врахуванням явищ негативної соціалізації та її наслідків варто окреслити явище відставання у соціалізації. Оскільки дане виокремлення знаходиться поруч з окресленням явища асоціалізації [9]. Характерним для відставання у соціалізації повстає врахування того чинника, що індивід несвоєчасно привласнює явища усталеної соціальної норми в межах суспільства як такого [9]. Характеризується власне несвоєчасним засвоєнням взірців та норм правил поведінки з метою адаптації в межах соціального середовища в розрізі соціалізації як такої [9]. Ключовим тут повстає те, що саме відставання у соціалізації не є проявом відхилень такого, як антигромадянська позиція та антигромадський настрій, але характерним можна виокремити те, що воно з часом призводить до засвоєнням негативного варіанту норми [9]. І в межах такого виокремлення може поста-

вати проблематика на фоні засвоєнні асоціальних форм, явище наслідування їм. Тобто власне наслідування асоціальної форми може виражатися у становленні раннього алкоголізму та становленні неблагополуччя (або його посиленні) в межах мікросередовища [2].

Становлення такого спектру проблематики, особливо в кризову суспільстві, ведуть до ширшого розмежування груп в межах усталеного соціального середовища як такого. Постійне розмежування в межах усталеного соціального середовища веде до ширшої ретрансляції ненормативної, а саме неусталеної соціально нормативної поведінки в межах існуючого суспільства.

Характерною проблематикою в межах окреслення становлення девіації в межах певного соціального конструкту повстає власне явище наслідку стійкого відхилення в межах закріплення соціально усталеної норми як такої. Власне, це може виражатися в таких явищах:

- 1) деформації соціального зв'язку;
- 2) порушеннях процесів співвідношення реальних потреб та можливостей;
- 3) опорі впливу на зміну відхильної поведінки [2].

У межах цієї проблематики характерним повстає виокремлення явища ресоціалізації та корекції в межах порушення засвоєння соціальної норми. Оскільки виокремлення проблематики ресоціалізації в цьому контексті дозволяє знову залучити до соціального середовища потенційний ресурс, що може бути залучений у кризовому суспільстві з метою встановлення усталеної соціальної норми з урахуванням кризового елемента та власне виходу із кризового періоду загалом.

Висновки. Виокремлення проблематики явища відхильної поведінки та її проявів є власне комплексною проблематикою в межах виокремлення девіації. В межах окреслення девіації можна виявити врахування контексту існування людини в межах суспільства та його репрезентації у стабільному та кризовому станах.

Виокремлення цих станів дозволяє врахувати прояв соціальної репрезентації на індивіда та спроможності соціального середовища власне ретранслювати варіацію усталеної соціальної норми на одиницю суспільства. Превалюючим аспектом варто виокремити, що в межах існування соціально стабільного середовища характерним повстає існування в межах суспільства ширше та менший прояв розподілення на групи в межах середовища. Також найбільш вагомим для соціально стабільного середовища повстає виокремлення того, що стабільне середовище має показник змоги забезпечення себе ресурсом, а в першу чергу це надає сталості й стабільності в межах окреслення існування як індивіда, так й соціального прояву в цілому.

Для соціуму, що існує в кризовому стані, характерним повстає окреслення явища поступового розходження превалювання загальної групи як такої. Тобто поступовим стає прояв розмежування людей в межах суспільства на групи, але в цей час характерним повстає явище ширшого врахування альтернативи в межах кризового елемента, оскільки головним повстає явище виходу із кризової ситуації.

Також актуальною повстає проблема врахування явища адаптаційного механізму в межах індивідуального прояву як такого. Тобто повстає явище окреслення того, що не кожна людина може адаптуватися до кризової ситуації в межах середовища, й тут окремо повстає виокремлення проблематики цього контексту в межах вікових категорій. Характерним можна виокремити те, що для підлітків може повставати виокремлення орієнтування на ненормативні прояви поведінки, що можуть призводити до проявів девіації в цілому, спочатку на особистісному рівні, потім на рівні груповому.

Й головним виокремленням явища девіантної поведінки, як варіації в межах відновлення ресурсу в соціальній структурі для виходу суспільства з кризи, повстає явище виокремлення вагомості корекції та ресоціалізації особистостей з відхильною поведінкою. Оскільки явище залучення цих людей в межах суспільства дозволяє власне виокремити одиницю ресурсу загальної структурі соціального положення, що дозволяє залучити його як ресурс для виходу середовища із кризового стану.

Оскільки прояв та закріплення явища девіації веде до проблематичного прояву в багатьох напрямках де найголовнішим можна власне виокремити суспільний, а саме соціальний прояв як такий. Оскільки повстає розмежування в межах суспільства на групи та характерним повстане превалювання асоціальної поведінки, яка може бути проявлена через: 1) алкоголізм; 2) правопорушення; 3) деформацію соціальних зв'язків.

Характерним в цьому аспекті повстане вияв проблематики більшого занурення суспільства та індивідуального прояву власне в прояв кризового (нестабільного) середовища, що веде до проблематики падіння усталеної соціальної норми, що власне буде утримувати прояв певного середовища в межах проблематики кризи, що буде зменшувати настання варіативності повернення на стан до кризового прояву.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
2. Мураненко К. Психологічні чинники девіантної поведінки підлітків. *Актуальні проблеми психології*:

збірник наукових праць інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Т. 11, вип. 20. С. 200–217.

3. Мураненко К.Ю. Організація системи профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Актуальні проблеми психології. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. 2019. Т. 1, вип. 53. С. 81–85.

4. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник рек. МОН. Київ : Либідь, 2011. 520 с.

6. Макаренко О.М., Андрейчева А.О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. *Наукові записки*. 2015. Том 175. С. 61–64.

7. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 98–102.

8. Киричук В.О. Розвиток та соціалізація особистості у сучасному суспільстві. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11. С. 22–26.

9. Орбан-Лембрик Л. Залежність поведінки особистості від впливу проблемогенного соціуму. *Психологія і суспільство*. 2004. № 1. С. 71–82.

10. Орбан-Лембрик Л. Вплив кризових і стабільних періодів життя людини на процес її соціалізації у суспільстві. *Психологія і суспільство*. 2003. № 2. С. 55–66.

11. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. С. 185–191.

12. Ткачишина О.Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Видавничий дім «Гельве-тика», 2021. Т. 32(71). № 3. С. 93–98.

13. Цимбалюк І.М. Психологія : навчальний посібник. 2-ге видання: виправлене і доповнене. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 576 с.

14. Цап Н.М. Агресивність дитини: за і проти. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 6. С. 12-13; № 7. С. 23–24.